

ПРОБЛЕМА ДІЕСЛІВНОЇ ЗВ'ЯЗКИ В НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Дослідження речення, його всебічна кваліфікація значною мірою пов'язані з виявленням природи, ролі та особливостей функціонування головних членів. Незважаючи на тривалу історію формування теорії членів речення та пильну увагу до неї представників усіх мовознавчих шкіл, багато питань цієї теорії і сьогодні є дискусійними. На думку В.Гака, „...жодна синтаксична теорія не викликала такої різкої критики, як теорія членів речення” [1,76]. Однією з основних проблем цієї теорії є тлумачення специфіки іменного складеного присудка, особливо ролі і місця у ньому дієслівної зв'язки.

Значне коло проблем, що обговорюються у зв'язку з поняттям “зв'язка”, стосується різноманітних аспектів її інтерпретації: складу зв'язок, їх функцій у реченні, значення зв'язок, можливої ролі у формуванні семантики речення та ін.

Поняття “зв'язка” з'явилося у граматиці під впливом логіки і відоме ще з античних часів. Під зв'язкою розумівся необхідний компонент речення-судження, що виражав наявність чи відсутність ознаки у предмета і тим самим надавав висловленню істинного значення. Логіко-лінгвістичний напрям, який домінує у російському мовознавстві, розуміє її як “компонент універсальної логічної структури речення-судження, що виражає предикатні відношення між суб'єктом та атрибутом, що його характеризує, і утворює разом з атрибутом предикат” [3, 435]. В сучасній українській граматичній науці при тлумаченні цього мовного явища на перший план виступає його морфолого-синтаксична природа: „Зв'язка – службове дієслово, яке в іменному складеному присудку виконує роль аналітичної синтаксичної морфеми, показника граматичних категорій часу, способу, особи (роду) і числа; різновид допоміжних дієслів [6,187]. Вперше термін „зв'язка” у науковий обіг в українському мовознавстві увів О.Партицький у др. пол. 19 ст., пізніше цю проблематику досліджували О.Потебня, І.Огієнко. Власне мовний зміст цього терміна осмислюється разом з поняттям “складений іменний присудок”, компонентом якого зв'язка виступає. За словами І.Огієнка: „Дієслово складеного присудка зветься зв'язкою (сорула) або помічним дієсловом, а ймення – присудковим додатком” [16, 44].

Складений іменний присудок, на думку О.Мельничука, функціонував ще в індоєвропейську епоху, де роль зв'язки виконували дієслова з коренями 'es-, bhū-, перше з яких мало семантику буття, а друге – становлення [15, 133]. І.Огієнко вважав, що їх значення на давньому етапі розвитку мови було чітко окресленим: *бути* – це рости, *єсть* – дихати, жити, але поступово воно ослаблювалася, „стиралася”, „...аж поки в деяких із них не стало зовсім формальним, напр. це бачимо в дієслові *бути*, що перейшло у чисту зв'язку з абстрактним значенням” [16, 46].

Визначення статусу зв'язки залежить від розуміння і оцінки її ролі в реченні. Зв'язкою звичайно вважається неповнозначне або напівповнозначне службове слово, службовий елемент, основною граматичною функцією якого є вказівка на предикативні категорії. Формальна функція зв'язки – власне “зв'язкова”, тобто здійснення зв'язку між підметом і присудком, звичайно оцінюється як вторинна, “супутня” її ролі “виразника” предикативних категорій. При цьому зв'язка визначається як облігаторний, так і необлігаторний компонент структури речення.

Зв'язка також може кваліфікуватися і поза категорією предикативності. У такому випадку на перший план висувається тільки її “зв'язкова” функція – “додаткова вказівка на синтаксичні відношення між компонентами речення” [19, 121].

Для класичного мовознавства характерним є визнання обов'язковості (облігаторності) дієслівного елемента у реченні, у тому числі і зв'язки (Л.Якоб, І.Орнатовський, О.Востоков, І.Давидов, І.Огієнко та ін.). Цікаво, що якраз зв'язка вважалася “чистим дієсловом” (Л.Якоб), оскільки вона не має речовинного значення і виражає лише дієслівні граматичні значення. Усі решта дієслів визначалися як “змішані”. За словами Л.Щерби, „існує тільки одна зв'язка *бути*, що виражає логічне відношення між підметом і присудком. Всі інші зв'язки є більш-менш повнозначними, тобто являють собою контамінацію дієслова і зв'язки, де дієслівність може бути більш-менш яскраво вираженою” [22, 95]. Для класичного періоду розвитку синтаксичної теорії “спільною була тенденція до уніфікованого аналізу дієслівних та іменних присудків, значення зв'язки розглядалося як таке, що входить до складу предиката, і звичайно мало з ним спільне вираження” [3, 436].

У сучасній лінгвістиці найпопулярнішим є тлумачення зв'язки з погляду функції вираження нею предикативності, що вважається її “основною граматичною функцією” [4, 166]. У такому розумінні коло зв'язок обмежується лише дієслівними формами. Через неможливість виконувати граматичну функцію вираження предикативності із складу зв'язок виключаються частки *це, ось* і подібні. Часто, але не завжди, прихильники цієї теорії тлумачать зв'язку як облігаторний компонент граматичної форми іменного присудка. Найкатегоричніший погляд у межах цієї теорії полягає у розумінні зв'язки як конструктивного елемента присудка. “Конститууюча роль у формуванні цього (іменного) присудка належить зв'язці: саме зв'язка (у тому числі і нульова) надає різним словесним формам функцію присудка, зберігаючи, однак, за собою виключне право вираження його релевантних граматичних ознак (у формах способу і особи)” [18, 56].

У цій синтаксичній традиції, розвиток якої пов'язаний з іменем О.Пешковського, до складу зв'язок включається узагальнена зв'язка *бути*, напівповнозначні зв'язки *стати/ставати, робитися/зробитися, залишитися, здаватися* та ін.), речовинні повнозначні зв'язки (*Вона лежала хвора*), і, як правило, нульова зв'язка. Саме О.Пешковський [17, 258-260] вказав на неї вперше. Оцінка синтаксичного нуля як елемента структури речення, детермінованість непрямого відмінка нульовим дієсловом у реченні (синтагматична залежність), парадигматична похідність нульового дієслова представлені у працях таких дослідників, як О.Галкіна-Федорук, Г.Хабургаєв, В.Нікітін, О.Сковородніков, Б.Фоміних, Є.Ширяєв, О.Сиротиніна, П.Лекант та ін.

В рамках цієї теорії також обговорюється питання про специфіку речовинних зв'язок-повнозначних дієслів, здатних виступати у складі присудка з іменними предикативними формами. Так, П.Лекант виключає речовинні зв'язки із складу зв'язок через їх “надлишкову лексичну наповненість”, яка “заважає” їм виконувати лише службову роль в реченні [14, 166]. У свою чергу, тлумачення повнозначного дієслова тільки як ролі зв'язки у конструкціях типу *Пішла заспокоєна; Прийшли невідготовлені* піддається сумніву багатьма вченими (Р.Мразек, Г.Золотова, О.Сиротиніна та ін.). “Разом з тим, - відзначає О.Сиротиніна, - дієслово не лише зберігає своє предметне значення, але й може бути єдиним наповнювачем присудка

(*Він лежав; Вона пішла*) без зміни значення дієслова” [20, 56]. Деякі вчені пропонують осмислити це явище в категоріях “мовного” і “мовленнєвого” присудка [11, 59]. Іменна частина у цьому випадку кваліфікується як особливий другорядний член – предикативне означення, атрибут – *doplněk* (Р.Мразек), дуплексив (Л.Чеснокова, М. Корміліцина).

Для іншої синтаксичної традиції, яка продовжує розвивати погляди Л.Щерби і В.Виноградова на природу речення з іменними предикатами, в оцінці зв'язки характерною є перш за все відмова від визнання її облігаторності у структурі речення (Н.Шведова, Г.Золотова). У цьому випадку зв'язка втрачає свою “основну якість” – головного і єдиного показника предикативності у реченні з іменним присудком. Автори „Русской грамматики-80” (далі РГ-80), довівши до логічного завершення такі теоретичні положення, визнають за зв'язками лише службову зв'язкову функцію і тим самим сильно обмежують склад зв'язок у мові. З їх складу виключаються дієслово *бути* і переважна більшість напівповнозначних дієслів. Речення з різними формами дієслова *бути* у минулому та майбутньому часі віднесені до області регулярних реалізацій. Речення типу *Вона прийшла втомлена*, в яких традиційна граматики бачить присудок з речовинною зв'язкою, РГ-80 взагалі не обговорює у зв'язку з поняттям “зв'язка”: вони кваліфікуються за схемою класичного дієслівного речення $N_1 - V_f$. Зв'язки, таким чином, обмежуються словоформами *це, є*, сполученням *це є*, змінюваними формами дієслів *являтися, явितися, значити, означати* та деякими іншими, а також спеціально відзначаються особливі зв'язкові утворення. Вказується, що в функції і позиції зв'язки часто використовуються напівповнозначні дієслова *бувати, ставати, робитися, вважатися, здаватися, виявлятися* та ін.

Ці протиріччя в оцінці зв'язки, які сформувалися у синтаксичній теорії, є наслідком як подвійної природи самого аналізованого об'єкта, так і наслідком абсолютизації однієї з двох рівноцінних функцій дієслівного елемента в складеному іменному присудку – функції власне зв'язки і функції вираження предикативності. Ігнорування однієї із сторін явища значно обмежує розуміння самої природи зв'язки у мові, механізмів формування речення. Так, на основі спільності синтаксичних функцій зв'язки можна розглядати в одній площині як дієслівні, так і недієслівні елементи, хоча останні не виконують предикативної функції в реченні. В свою чергу, наявність спільних граматичних показників ставить зв'язку в один ряд з повнозначними дієсловами. Саме на цю обставину вказував В.Виноградов, коли писав: “уся решта зв'язок (окрім *бути* – О.Л.) являють собою гібридний тип слів, який поєднує функції дієслова і зв'язки” [7, 475]. Більш того, відзначається, що повнозначні дієслова можуть “вмонтовуватися” в систему зв'язкових елементів саме за ознакою “зв'язковості”. Повнозначні дієслова мають ознаку “зв'язковості”, яка “затемнена” у них лексичним значенням, що переконливо доводить у своїх працях В.Юрченко [23]. Дієслівний присудок, на його думку, виконує три функції: категоріальну, релятивну і модальну. “Релятивна функція дієслівного присудка полягає у тому, що він виступає зв'язковою і опосередковою ланкою в структурі відношень між підметом, з одного боку, і дієслівним членом, обставиною і додатком, з другого” [23, 280]. “Тією мірою, якою дієслівний компонент втрачає свою предикативну ознаку і лексичне значення, що на ньому базується, його релятивна функція настільки ж виявляє себе: дієслівний компонент перетворюється у цьому випадку на зв'язку” [23, 250]. В.Юрченко підкреслює, що між повнозначним

дієсловом і зв'язкою немає чіткої межі, “перехід повнозначного дієслова у зв'язку здійснюється на базі значної кількості конкретних речень” [23, 255].

Те, що будь-яке дієслово включає до себе “зв'язку”, стверджував і Ш.Баллі, коли писав: “...Будь-яке дієслово саме по собі виражає чи містить у собі щось від граматики, тому що воно є зв'язкою чи містить у собі зв'язку” [4, 120].

Про неоднозначність природи зв'язкових елементів, складну природу їх взаємодії з повнозначними словами свідчить також факт різних інтерпретацій зв'язки і дієслова *бути*. *Бути* в традиційній граматиці отримує досить неоднозначну оцінку: *бути* оцінюється як дієслівна зв'язка, як недієслівна зв'язка і як незв'язка. Так, П.Лекант услід за Л.Щербою, В.Виноградовим і О.Пешковським називає зв'язку *бути* “ідеальною” зв'язкою, визначаючи її центром системи зв'язок – “спеціалізована зв'язка, службове слово, безумовно дієслівне слово”. В.Белошাপкова, як і В.Виноградов, в свою чергу, вбачає у цьому компоненті присудка особливий недієслівний формант: “Службове слово, що має граматичні форми способу і часу, подібно дієслову, але не є дієсловом, оскільки не позначає ніякої процесуальної ознаки (дії) і не має характерної всякому дієслову категорії виду” [5, 89]. У цьому випадку зв'язці відмовляється в ознаці дієслівності на основі перш за все семантичних і деяких граматичних показників. Автори РГ-80 визначають змінювані форми дієслова *бути* як такі, що не виконують зв'язкової функції і виключають із складу зв'язок: вони уводяться в речення для вираження синтаксичного часу (минулого, майбутнього), а також умовного способу в усіх його синтаксичних функціях”. У складі зв'язок залишається лише слово *є*.

Слід визнати, що і при встановленні статусу зв'язки *бути* у кожному випадку віддається перевага одній з її якостей, яка, однак, не відображає загальної сутності цього синтаксичного явища.

В оцінці взаємовідношень дієслова і зв'язки *бути*, а також дієслів *бути*, *мати*, які в окремих випадках оцінюються як зв'язкові, синтаксисти також далекі від єдності поглядів. Як правило, дієслово і зв'язка *бути* протиставляються, але спостерігається тенденція їх зближення і нерозрізнення перш за все за синтаксичною ознакою.

Увага до цих дієслів та оцінка їх як вузлових, найважливіших елементів у синтаксичних конструкціях виявляється у Е.Бенвеніста, Є.Куриловича та ін. Ш.Баллі [4] оцінював дієслова *бути*, *мати*, а також *робити* як центри структурно-семантичного опису мови. На конкуренцію конструкцій *бути* і *мати* в російській і західнослов'янських (чеській і польській) мовах звертають увагу С.Жажа і М.Бобан.

Традиційно розмежовується зв'язка *бути* і буттєве дієслово *бути* [2]. Вважається, що зв'язка *бути* позначає лише категорію часу і модальності, але у речень із зв'язкою *бути* є презумпція (пресуппозиція) буття предмета, позначеного підметом (*Є лінгвістика; Лінгвістика є наукою*). “При екзистенційному *бути* такої пресуппозиції немає, оскільки існування об'єкта є змістом ствердження” [2, 25]. Однак і це твердження підлягає перегляду. Так, багато лінгвістів вбачає “*бути*” у складі присудка будь-якої структури, не розрізняючи “повнозначне” і “зв'язкове” дієслова *бути* напр. *В тобі була надія материнська* (Д.Головка); *Наші пращури давні були сіячі* (М.Луків). “Неважко, однак, побачити, що “зв'язкове” дієслово *бути* має таке ж значення буттєвості, але обмежене тепер віднесеністю до якого-небудь стану (“перебувати у певному стані”): *буду зв'язаним, буду живим*. О.Печніков вказує також на процес синкретизації “значення буттєвості і значення дії в одному слові”.

І.Шатуновський вважає зв'язки *бути* і *мати* головними у мові, вони наявні у семантиці кожного речення. Подібний погляд на дієслово і зв'язку *бути* висловлює В.Гуревич: “*Бути* як зв'язкове дієслово містить посилення на предикат (ознаку, дію), названий в іменній частині присудка (*бути вчителем*), у цьому значенні *бути* являє собою частковий синтаксичний варіант повнозначного буттєвого дієслова [10, 31].

Саме у такому функціональному розумінні відношення зв'язки і дієслова *бути* вбачається можливість продуктивного опису дієслівного елемента у складі речення, у якому лексична і граматична інформація перебувають у динамічній взаємодії, виступаючи засобом формування речення. Тому не випадково розвиток теорії зв'язки у граматиці пішов двома шляхами: з одного боку, спостерігається прагнення встановити наявність і природу значення дієслівної зв'язки, а також її змістовну роль у структурі речення, її семантичний потенціал; з другого боку, можна відзначити досить плідні спроби виявити ширше, ніж це прийнято вважати, коло зв'язкових і “зв'язкоподібних” дієслів, функціональну основу можливості і причини “граматизації” повнозначних дієслів у реченні.

Говорячи про семантичні функції, які виконує зв'язка у реченні, слід відзначити, що більшість учених вважає, що зв'язка виконує у реченні функцію показника смислових відношень. Н.Арутюнова пропонує для позначення семантичної функції зв'язки термін “релятор”. На думку П.Леканта, семантична функція зв'язки полягає у позначенні сутності відношень “предмет-ознака” [14, 166]. Для Андерсона експліцитне вираження зв'язки (cop) у поверхневій структурі речення безпосередньо пояснюється наявністю у семантичній структурі речення ознаки “статив”. Такого ж погляду дотримуються автори праці “Актуалізація предложения” [1, Т.2., 15-16]: “Основний зміст формули $S \text{ cop } Prv$ полягає в позначенні статальної чи, точніше, нединамічної ознаки, яка приписується суб'єкту, що, перш за все, включає до себе такі логічні відношення між суб'єктом і предикатом, як відношення тотожності, характеристичності, включення до класу тощо. Окрім названих смислових відношень виділяються також модальні – “реальність”, фазові – “наявність, становлення, змінність та ін.” [14, 166], які можна вважати частковими випадками характеристичності. У зв'язкових дієсловах також вбачають значення буття і модифікацію цього значення [9]: у зв'язці є значення “буття ознаки (у широкому значенні слова), яке приписується суб'єкту-підмету (у двоскладному реченні) чи констатується як щось незалежне від його носія в односкладному реченні [9, 20]. Спільним значенням зв'язок, їх інтегральною ознакою є “позначення способу існування, стану чи якості суб'єкта”, - до такого висновку приходять О.Кузнецов, досліджуючи поле дієслівних зв'язок [12, 110]. І.Вихованець, услід за Н.Арутюною, виділяє такі основні значення зв'язки: предикація ознаки, входження індивіда до складу класу, входження підкласу до складу класу, тотожності, причиново-наслідкові відношення, порівняння [6, 187].

Вважається, що семантична функція зв'язок базується на їх лексичному значенні. У свою чергу, головною лексико-семантичною ознакою зв'язки визнається різний ступінь її лексичної неповноти (неповнозначності). Відзначається також, що для зв'язок характерною є несамодостатність і нереферентність.

Слід відзначити, що на розуміння семантичної функції зв'язок, їх смислової природи величезний вплив мають логіко-граматичні напрями у мовознавстві, у яких зв'язка тлумачиться як “конститутивний компонент речення, в логічному

представленні якого вона займає вершинне положення” [3, 436]. Логічно орієнтовані лінгвістичні дослідження, розширюючи розуміння зв’язки і зв’язковості у мові, “пересувають” це явище у змістовну частину мови.

Прикладом широкого розуміння терміна “зв’язки” є семантико-синтаксична концепція І.Шатуновського, який вважає, що “кардинальні семантичні відмінності між основними лексичними класами відповідають відмінностям основних синтаксичних “ролей”, головних компонентів семантико-синтаксичної структури речення – суб’єкта, предиката і зв’язки”. Автор аналізує семантику слів, у значенні яких основними чи, у крайньому випадку, вершинним компонентом є “зв’язка”, чи, іншими словами, компонент “*бути/мати*” [21, 5]. В концепції І.Шатуновського зв’язка прирівнюється до класу слів з релятивним значенням. Вона виступає обов’язковим компонентом семантичної структури речення (пропозиції): “...в семантичній структурі речення (первинного, синтаксично непохідного) наявні у типовому випадку не одне, а два “поєднання”, дві “зв’язки”. Перше – це поєднання предмета і ознаки, друге – поєднання отриманого предметно-ознакового значення з “світом” [21, 42], відповідно диктальна і модальна зв’язки. У “звичному” для синтаксичної теорії розумінні зв’язка в теорії І.Шатуновського отримує назву власне зв’язки у “чистому вигляді” [21, 45].

Однією з найважливіших тенденцій у галузі зв’язкових елементів у мові взагалі і в галузі дієслівних зв’язок зокрема, як про це вже говорилося вище, є спроба осмислити закономірності поповнення їх складу і механізми, що регулюють цей процес. Вважається, що поповнення складу службових дієслівних компонентів зумовлюється процесами в ділянці лексичного значення дієслів, які визначаються їх функціонально-синтаксичною роллю в організації речення. З характеру лексичного значення зв’язкових і напівзв’язкових дієслів часто виводиться їх особлива службова роль. Відзначається, що повнозначне дієслово може отримати в реченні статус службового, допоміжного, зв’язкового, “напівзв’язкового” в результаті процесу десемантизації, граматизації. Г.Золотова пов’язує подібні процеси із втратою дієсловом акціонального значення (пор. *Пастух веде корів до річки – Вчитель веде опитування учнів*) [11, 91], що викликає ослаблення у них лексичного значення і появу функціональної допоміжності. П.Лекант також пов’язує процес переходу повнозначних дієслів у зв’язки і зв’язкові елементи з їх переосмисленням і граматизацією. “Лексична семантика зв’язкових слів переосмислюється: вони зберігають категоріальне значення процесу, яке створюється дієслівними формами, але не називають конкретної дії; семантика зв’язкових дієслів граматизується” [14, 16]. “Принципова їх відмінність (зв’язки і дієслова – О.Л.) полягає не в ступені відособлення лексичного значення, а в граматизації його чи у відсутності такої у складі присудка” [13, 93]. Граматизація зв’язки полягає у тому, що дієслово-зв’язка повністю, тобто і своїми формальними показниками, і основою бере участь у вираженні граматичних значень, які характерні для складеного іменного присудка: у вираженні модального і часового значення присудка; залежності присудка від підмета, а також у вираженні зв’язкою не значення дії, а модальної оцінки відношення ознаки до суб’єкта. Визнається, що “розмежувати власне зв’язки і “речовинні” зв’язки непросто, що категорія дієслів-зв’язок не є замкнутою, відокремленою, тим більше, що граматизація дієслів – процес продуктивний” [13, 95].

Продуктивність процесу граматизації дієслова і посилення його службової, допоміжної ролі відзначається також багатьма лінгвістами. Серед дієслівних зв'язок і “зв'язкоподібних” допоміжних дієслів називаються такі дієслова, як *бачити, важити, виглядати, виробляти, виявлятися, відчувати, здаватися, знати, думати, існувати, називатися, походити, робити, ставати, стояти* та ін. Напр.: *Люди, трави і дерева стають наче рідні брати (М.Лукив). Темні скелі виглядають понуро (М.Коцюбинський). І ось веселки ці ясні здаються ворітьми (О.Підсуха). Нещасливим виявився їхній нічний стрибок (О.Гончар).*

У синтаксичних дослідженнях відзначаються також плідні спроби виявити і термінологічно закріпити специфіку і спеціалізацію функції допоміжних дієслів у реченні. Окрім традиційно виділеної функції зв'язки, для службових допоміжних дієслів виділяються також функції компенсатора, модифікатора, імплікатора (Г.Золотова), експлікатора (Т.Шмельова), релятора (Н.Арутюнова), “просвітленої” зв'язки (М.Всеволодова).

Обговорюючи питання про розширення кола зв'язкових і допоміжних дієслів у мові, доцільно згадати концепцію Л.Щерби [22], згідно якої заперечується абсолютність межі між повнозначними і службовими словами. Коло таких складових елементів виявляється, на його думку, набагато ширшим, ніж коло традиційних службових слів. Констатація факту наявності в українській мові процесу десемантизації – “граматизації” дієслова у реченні, набуття ним службової, допоміжної функції є надзвичайно важливим не лише для розуміння природи дієслівної зв'язки, але й функції дієслова в реченні взагалі і, в результаті, для в'яснення статусу дієслівних речень у синтаксичній системі мови.

Таким чином, аналіз кола проблем, пов'язаних з дієслівною зв'язкою, показав, що синтаксична теорія фіксує неоднозначну і багатомірну природу дієслівного слова у реченні, здатного виступати не лише у ролі присудка, але й бути допоміжним службовим компонентом. Однак наявність великої кількості розходжень в галузі теорії дієслівного присудка і дієслівної зв'язки свідчить також про відсутність єдиної синтаксичної концепції, яка дала б можливість адекватної інтерпретації цього явища.

Осмислення і опис природи дієслівного речення лише на формально-граматичному рівні не дає повної картини організації цієї синтаксичної одиниці. Розглянуті вище синтаксичні напрями прагнуть перебороти неповноту граматичного опису, протиріччя теорії і фактичного мовного матеріалу. Лінгвісти шукають ту інформацію, яка дозволить їм розширити і поглибити зміст таких фундаментальних понять, як “присудок”, “зв'язка”, “предикативність”.

ЛІТЕРАТУРА

1. Актуализация предложения: в 2-х т. – Т.2: Синтаксические модели и их варианты. – СПб, 1997.
2. Арутюнова Н., Ширяев Е. Русское предложение. Бытийный тип. – М., 1983.
3. Арутюнова Н. Связка//Лингвистический энциклопедический словарь. – М., 1990.
4. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка. – М., 1955.
5. Белошапкова В. Современный русский язык. Синтаксис. – М., 1977.
6. Вихованець І. Зв'язка//Українська мова. Енциклопедія. – К., 2000.
7. Виноградов В. Русский язык (Грамматическое учение о слове). – М.-Л., 1947.
8. Гак В. Теоретическая грамматика французского языка: Синтаксис. – М., 1981.

9. Голицына Т. Служебные (связочные) глаголы русского языка и их однозначные соответствия: Автореф. дис... канд фил.наук. – Воронеж, 1983.
10. Гуревич В. О субъективном компоненте языковой семантики// Вопросы языкознания. - 1998. - №1.
11. Золотова Г. О новых возможностях лексикографии // Вопросы языкознания. – 1994. - №4.
12. Кузнецов А. Структурно-семантические параметры в лексике. – М., 1980.
13. Лекант П. Типы и формы сказуемого в современном русском языке. – М., 1976.
14. Лекант П. Типы и формы сказуемого в современном русском языке. – М., 1976.
15. Мельничук О. Розвиток структури слов'янського речення. – К., 1966.
16. Огієнко І. Складня української мови. – Жовква, 1938.
17. Пешковский А. Русский синтаксис в научном освещении. 7-е изд. – М., 1956.
18. Распопов И. Строение простого предложения в современном русском языке. – М., 1970.
19. Русская грамматика в 2-х т. – Т.2. Синтаксис. – М., 1982.
20. Сиротинина О. Лекции по синтаксису русского языка. – Саратов, 1980.
21. Шатуновский И. Семантика предложения и нерелевантные слова. – М., 1996.
22. Щерба Л. Языковая система и речевая деятельность. – М., 1974.
23. Юрченко В. Простое предложение в современном русском языке. – Саратов, 1980.

Н.П.Гальона

ПИТАННЯ ПРО ВАЛЕНТНІСТЬ ЯК МІЖРІВНЕВУ КАТЕГОРІЮ

Теоретичні проблеми валентності стали предметом активних лінгвістичних пошуків з 30-х рр. минулого століття і були тісно пов'язані з вербоцентричним напрямком у синтаксисі – 'дієслівний вузол', за визначенням Л.Теньєра та його послідовників, становить структурну основу простого речення. Валентні властивості найповніше виявляють дієслова як предикатні мовні знаки на рівні синтаксису – саме вони за своєю семантико-граматичною природою здатні відкривати синтаксичні позиції для заповнення актантами, внаслідок чого речення набуває граматичної та змістової завершеності і може виступати комунікативною одиницею.

Виникнення теорії валентності та початковий етап її розвитку в зарубіжній лінгвістиці пов'язують з іменами К.Бюлера, Л.Теньєра, Ж.Фурке, Г.Бринкмана, І.Гейзе, О.Бехагеля, Г.Гельбіга, В.Шенкеля, І.Ербена, В.Шміда та ін., зокрема з положенням К.Бюлера про здатність слів одного лексико-граматичного класу відкривати порожні місця для заповнення словами іншого класу. Подальший розвиток теорії відображений насамперед у працях французького вченого Л.Теньєра, який запозичив хімічний термін 'валентність' і застосував його для позначення внутрішніх сполучувальних потенцій дієслова, які визначають певну будову фрази. Фраза постає як багатоярусна ієрархічна конструкція з центральною і периферійною частинами, у яких одні граматичні елементи прогноуються іншими і перебувають у граматичній залежності від них. В середині фрази виділяють структурні єдності, а їхнім ядром можуть бути не лише дієслова, а й іменники, прикметники, прислівники [9, 118].

Теорія валентності, підтримана багатьма вченими, набула значного поширення та розвитку, який виявився у доповненні її цілим рядом важливих положень. Так, було встановлено, що валентність – це міжрівнева категорія, яка поєднує лексико-